

Venäläisessä kaupunkisuunnittelussa tuulee lännestä

V e l i - P e k k a T y n k k y n e n

Kaupunkeja suunniteltaessa syntyy ristiriitoja, jotka aiheutuvat erilaisten maankäyttömuotojen merkityksestä eri ihmisille. Viranomaisten näkökulmasta kaupunkisuunnittelussa pyritään sovittamaan yhteen tuotannon, työpaikkojen, asutuksen, infrastruktuurin, liikenteen, palveluiden sekä kulttuurisen ja luonnonympäristön suojelun erilaisia tarpeita (Lein 2003, 1-4; Selman 1999, 148-149).

Venäjän kaupungeissa yhdyskunnan toimintojen ja toimijoiden erilaisia intressejä yhdentävä kaupunkisuunnittelu on ollut viimeisen 15 vuoden aikana lähes olematonta. Neuvostoliiton kaaduttua kaupunkien suunnitelmallinen kehittäminen jäi libertaristisen¹, yritysmaailman ehdoilla edenneen paikallispolitiikan jalkoihin. Kaupunkeja on toki suunniteltu Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, mutta tämä on tapahtunut etupäässä yksittäisten rakennusyriyten johtajien sekä kaupunkien johtohahmojen kesken. Harvalukuiset kansalaisyhteiskuntaa edustavat järjestöaktiivit ovat pyrkineet vaikuttamaan poliitikkojen ja virkamiesten päätöksiin, mutta tulostaan ja siten myös vaikutusvaltaansa kasvattaneet kiinteistö- ja rakennusyriytykset ovat olleet keskeisessä asemassa venäläisten kaupunkien suunnittelussa 1990-luvulla.

Nyt tämä ”poikkeuslupapolitiikan” aika näyttäisi olevan päättymässä tai ainakin muuttumassa koordinoitun järjestelmän suuntaan. On ryhdytty uudistamaan 1980-luvulla laadittuja, ja siten uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa merkityksensä ainakin osittain menettäneitä kaupunkien yleiskaavoja, ja tuottamaan markkinataloushenkisiä kehi-

tyssuunnitelmia. Suomenkin alueellisen itsehallinnon piirissä laajaa suosiota saavuttanut strateginen lähestymistapa alueen yhteisen tulevaisuuden pohdinnassa on otettu käyttöön useissa Venäjän kaupungeissa. Tässä prosessissa länsimaisilla organisaatioilla on ollut merkittävä rooli.

Kuvaan artikkelissani venäläisessä kaupunkisuunnittelussa tapahtuneita muutoksia ja pohdin tulevaisuuden trendejä, joita Pietarin ja useiden muiden venäläisten kaupunkien suunnittelusta vastaavien julkisen ja yksityisen sektorin kaupunkisuunnittelijoiden näkemyksistä nousee esille. Tarkastelen erityisesti venäläisessä kaupunkisuunnittelussa mukana olevien toimijoiden painoarvoa, unohtamatta niitä väestönsia tai suunnitteluaiheita, jotka näyttävät jäävän täysin suunnittelun kentän ulkopuolelle tällä hetkellä.

Neuvostoliiton kaupunkisuunnittelu

Neuvostoliitossa kaupunkien yleissuunnitelmat laadittiin valtion tai kaupungin virkamiesten ja poliitikkojen toimesta (Chant 1999, 310), jolloin suunnittelusta oli tietoinen varsin suppea joukko ihmisiä. Tavallisilla kaupunkilaisilla oli vain vähän mahdollisuuksia päästä vaikuttamaan suunnitelmiin. Salalaisten, kahdeksikymmeneksi vuodeksi laadittujen yleissuunnitelmien valmistelukäytäntö perustui olettamukseen, että ammattisuunnittelijat tietävät mikä on yhteiskunnalle parasta (Ruble 1995, 105-107). Kaupunkien yleissuunnitelmat tarkastettiin Neuvostoliiton keskushallinnon suunnittelusta vastaavissa elimissä, teknis-taloudellinen runkokaava Valtion suunnittelukomiteassa (*Gosplan*) ja varsinainen yleissuunnitelma Valtion rakennuskomiteassa (*Gosstroj*), missä suunnitelmien päätökset varsi-

naisesti tehtiin (Lappo 1997, 458; Ruble 1995, 106). Tällä järjestelyllä näennäinen paikallinen itsemääräämisoikeus muutettiin keskitytyksi suunnittelujärjestelmäksi.

Kaupunkisuunnitelmat perustuivat suureen tilastoaineistoon, jolla taloudellisesti ja sosiaalisesti optimaalinen kaupunkirakenne oletettiin saavutettavan. Pitkälle tulevaisuuteen ulottuvien ja hyvin tarkkojen suunnitelmien ongelma oli kuitenkin niiden jäykkyys ja osittainen irtautuminen arkipäivän ongelmista (Lappo 1997, 458). Kaupunkien kasvu riistäytyikin monissa tapauksissa käsistä osaltaan siksi, että muuttuneeseen toimintaympäristöön kyettiin reagoimaan varsin hitaasti (Polištšuk 2003; Ruble 1995, 106). Ongelman toinen puoli muodostui siitä, että vailla riittävää tietoa kaupungin elinkeinoelämän tarpeista oli suuri vaara laatia epärealistisia suunnitelmia.

Neuvostoliiton kaupunkisuunnitteluun oli valjastettu paljon koulutettua työvoimaa, jollaisen perään suunnitteluammateissa nykyään toimivat asiantuntijat voivat vain haikailla (Maslennikov 2003; Petrovitš 2003; Polištšuk 2003). Suunnittelijat uskoivat asiantuntijuuteen ja omasivat hyvin rationalistisen maailmankuvan (Chant 1999, 310-316), mutta kaikista kaupunkisuunnittelun puutteista heitä ei voi syyttää (Polištšuk 2003). Yksi keskeisin ongelma oli suunnitelmien vaihtoehdottomuus, mikä oli seurausta kommunistisen puolueen asettamien poliittisten tavoitteiden ensisijaisuudesta. Mikäli vaihtoehdotiset suunnitelmat olisi tehty asiaan kuuluvalla huolella, olisi toimintaympäristössä vääjäämättä tapahtuviin muutoksiin voitu reagoida nopeammin ja ongelmia lieventää (Lappo 1997, 458).

Poliittisten valintojen sisältämät tavoitteet olivat usein irtautuneet tavallisen kansan tarpeista, ja samalla myös suunnittelijoiden keskuudessa vallinneesta yleisen hyvän tavoitteesta. Toisin sanoen, poliittiset tarpeet priorisoitiin usein ohi suunnittelijoiden ratkaisujen, joissa oli edes hieman arkipäivän rationaalisuutta mukana. Keskeinen este kokonaisvaltaisen ja yleistä hyvää palvelevan kaupunkisuunnittelun toteutumiselle oli kuitenkin kommunistisen puolueen päätöksenteossa lähes koko Neuvostoliiton ajan jatkunut määrällisten tavoittei-

den suurempi merkitys suhteessa laadullisiin (Shaw 1999, 132).

Korruptiolla ja epävirallisilla suhdeverkostoilla oli merkittävä osuutensa Neuvostoliiton suunnittelun ongelmia pohdittaessa. Yleissuunnitelmien maankäyttötavoitteet saatettiin ohittaa taloudellisen ja hyviin suhteisiin perustuvan päätöksentekojärjestelmän keinoin. Usein lopullinen valta paikallisissa maankäyttökysymyksissä oli valtionyritysten ja keskusministeriöiden laitosten johtajilla, jotka edistivät oman sektorinsa tai yrityksensä tarpeita. Kaupunkien sosiaalisesti ja taloudellisesti järkevä ja rakenteellisesti toimiva suunnittelu oli usein mahdotonta juuri teollisten tavoitteiden ensisijaisuuden takia. Teollisuuden eri alojen muodostamat kaupungin sisäiset järjestelmät ja näiden erilaiset tarpeet sotkivat suunnitelmallisen ja järkevän kaupunkirakenteen (Polištšuk 2003).

Suunnittelijoilla ei kuitenkaan ollut laadullisesti ja määrällisesti riittävää tietoa sektoreiden tarpeista tai kehittämispotentiaalista, jotta yhteen sovittava suunnittelu olisi ollut edes mahdollista (Lappo 1997, 459-460). Sosialistinen kaupunkisuunnittelu oli siis hyvin paradoksaalista. Suunnitelmataloudessa ei pitänyt olla kilpailua, mutta käytännössä eri ministeriöiden ja valtionyritysten väliset kilpailuasetelmat tekivät kaupunkisuunnittelusta lähes yhtä ristiriitaista kuin lännessä (Chant 1999, 324-325).

Kaupunkien kasvua luonnehti koordinoimaton ”teollisuuskylien” kasautuminen tehtaineen ja asuinalueineen. Lain takaaman turvan puuttuminen yleissuunnitelmien maankäyttöratkaisulta johti usein siihen, että elinympäristön laadun kannalta tärkeät viheralueet jäivät laajenevan teollisuuden ja asuinalueiden puristuksiin. Samalla asutuksen ja teollisuuden väliin suunnitelmissa jätetyt niin kutsutut sanitaarivyöhykkeet kaventuivat merkityksettömiksi kaistaleiksi. Teollisuudella ei ollut ilman käypää maan hintaa yllykettä käyttää maa-ala tehokkaasti. (Petrovitš 2003; Polištšuk 2003; Lappo 1997, 460.)

Vasta 1980-luvun lopulla keskushallinnon tasolla tunnustettiin neuvostoliittolaisen kaupunkisuunnittelun keskeiset puutteet. Kaupunkien yleissuunnitelmien tarkastuksessa todettiin, että ne eivät ol-

leet onnistuneet kehittämään kaupunkeja suunnitellulla tavalla, koska sosiaaliset ja ympäristökysymykset oli jätetty teollisten tavoitteiden varjoon. Tärkein huomio oli kuitenkin se, ettei kaupungeilla ollut keinoja suunnitelmien ja päätösten toteuttamiseksi. Yleissuunnitelmien lainvoiman puuttuessa ne tyypistyivät ohjeellisiksi periaatteellisesta sitovuudesta huolimatta (Lappo 1997, 458).

Reaalisosialistisen kaupungin positiivisia puolia tulisi kuitenkin myös korostaa. Tiiviisti rakennetut ja usein hyvillä joukkoliikennedyhteyksillä varustetut kaupungit ovat taanneet sen, että matkustamiseen käytetyt ajat ovat pysyneet lyhyinä. Suurimpienkin kaupunkien kohdalla verrattain tehokkaasta joukkoliikenteen järjestämisestä johtuen työmatkajat saatiin pidettyä lähes 40 minuutissa, joka oli asetettu työmatkojen aikakatoksi (Chant 1999, 316-317). Suosittu joukkoliikenne on ollut myös elinympäristön kannalta hyvä ratkaisu, vaikka tilanne onkin muuttunut 1990-luvulla rajusti kasvaneen ja ilmansaasteita tuottavan henkilöautoliikenteen myötä.

Kiinteistöyritysten vuosikymmen

Neuvostoliiton perintönä venäläiset kaupungit saivat laajan kaupunkisuunnittelukoneiston, joka todettiin 1990-luvun alkuvuosina useimmissa tapauksissa ylimitoituksi. Suunnittelun alasarjoon vaikutti merkittävästi Venäjän talouden alamäki. Paisuneilta kaupunkisuunnittelukoneistoilta sekä Moskovan keskuskomiteoissa ja ministeriöissä että paikallisella tasolla väheni rahoitus merkittävästi samalla kun useista Neuvostoliiton aikana aloitetuista rakennushankkeista muodostui kirjaimellisesti iäisyysprojekteja (Polištšuk 2003).

Sosialistista ihannetta toteuttamaan koulutetut suunnittelijat menettivät sekä yhteiskunnallisen arvostuksensa että pitkälle myös merkityksensä markkinataloutta opettelevassa yhteiskunnassa (Ostergren & Jacques 2002, 102-103). Useimmissa kaupungeissa kaupunkisuunnittelu, niin kuin se esimerkiksi Pohjois- ja Länsi-Euroopassa käsitetään, käytännöllisesti katsoen lakkasi toimimasta. Suunnittelun ja suunnittelijan ammatin osittaiseen alasarjoon

vaikutti Neuvostoliiton kaatumisen jälkeisessä venäläisessä yhteiskunnassa vallinnut vapauden huumori. Ostergren ja Jacques (2002, 111) jopa väittävät, että Venäjällä omaksuttiin 1990-luvun puoliväliin mennessä libertaristinen (ympäristö)politiikka Yhdysvaltojen mallin mukaisesti, mihin yhteiskunnan kontrolli ei sopinut. Tämä johti siihen, että yleinen asenne kaikkea viranomaisten harjoittamaa suunnittelua kohtaan muuttui kielteiseksi, sillä eihän Neuvostoliiton suunnitelmatalous ollut kyennyt lisäämään ihmisten elämän laatua toivotulla tavalla (Ruble 1995, 108-109). Suomalaisessa aluesuunnittelussa koettiin pienemmässä mittakaavassa vastaava suunnittelun arvostuksen lasku 1990-luvun alkuvuosina. Ajatus siitä, ettei suunnitelmallisen toiminnan kautta voida luoda hyvää elinympäristöä perustui yksioikoiseen päättelyyn. Asiantuntijoiden johdolla tehty suunnittelu reaalisosialistisissa maissa ei sinänsä ollut tuottanut huonoa lopputulosta, vaan Neuvostoliiton tyranniaan perustuva yhteiskuntajärjestelmä (ks. Selman 1999, 42).

Demokraattisen kaupunkisuunnittelun tarve kuitenkin kasvoi voimakkaasti 1990-luvun aikana entistä suurempien pääomien viedessä päätöksentekoa kohti uutta harvainvaltaa ja kauemmaksi yhteisen hyvän tavoitteesta. Neuvostoliiton aikana laaditut kaupunkien yleissuunnitelmat ja -kaavat ohjasivatkin 1990-luvun edetessä kaupunkien maankäyttöä vielä vähemmän kuin aikaisemmin. Esimerkiksi Pietarissa viimeksi vuonna 1987 hyväksytyyn yleiskaavaan on tehty jatkuvasti poikkeuksia, jotka ovat usein vastoin alkuperäistä kaavan tavoitetta. Koko 1990-luvun ja erityisesti viimeisen viiden vuoden aikana Pietarin tiiviimmän keskustaluon ja uudempien lähiökortteleiden rakentamattomia tontteja ovat haalineet omistukseensa kiivaasti keskenään kilpailevat kehittäjä- ja rakennusyhtymät (Komitet po gradostroitelstvu... 2003, 5, 24-25; Maslennikov 2003).

Pietarilaisen kaupunkisuunnittelun asiantuntijan mukaan (Maslennikov 2003) Pietarissa on säilynyt rauha järjestäytyneen rikollisuuden piiriin ainakin osittain luettavien kiinteistö- ja rakennusliikkeiden välillä juuri harjoitetun poikkeuslupapolitiikan avulla. Taloudellisesti hyvinvoiville korpóraatioille on

toistaiseksi riittänyt tontteja, joille rakentaa kaupakeskuksia sekä varakkaammalle väestönosalle tarkoitettuja asuntoja. Tällä hetkellä yksityiset kiinteistö- ja rakennusliikkeet vastaavat Moskovassa ja Pietarissa jo 80-90 % rakennettavista kohteista, joten niiden painoarvo paikallispolitiikassa on kasvanut merkittävästi (Polištšuk 2003).

Pienissä ja keskisuurissa venäläisissä kaupungeissa, joissa talouskasvu ja vapaan kaupunkimaan kysyntä ei ole ottanut tuulta Moskovan ja Pietarin tapaan, poikkeuslupapolitiikka saattaa jatkua vielä pitkään. Uudistettuun ja useiden eri vaikuttajatahojen kanssa mietittyyn maankäyttösuunnitelmaan ei ole aivan akuuttia tarvetta niin kauan, kun vapaita tontteja riittää. Pietarissa vapaa tonttimaa halutuilla, ennestään kaavoitetuilla ja perusinfrastruktuurin käsittävillä alueilla alkaa käydä vähiin (Maslennikov 2003; Polištšuk 2003).

Tarve uudelle yleiskaavalle on Pietarin kaltaisessa kaupungissa ilmeinen (Berezin 2003a; 2003b; Karelina 2003; Petrovitš 2003; • iharevitš 2003a). Maankäyttösuunnitelman laadinnan kiirehtimiseen vaikuttaa myös edellä mainittujen kiinteistö- ja rakennusyritysten luoma paine kaupungin poliitikkoja ja virkamiehiä kohtaan (Maslennikov 2003). Mikäli uusia rakennuskohteita ei saada jaettua kaikkia yrityksiä tyydyttävällä tavalla, saattaa kilpailu vapaasta maasta saada entistä kielteisempiä piirteitä kiinteistöyritysten pyrkiessä keinoja kaihtamatta syöksemään kilpailijat pois alalta.

Ajanmukaisen maankäyttösuunnitelman tekeminen on tarpeellista myös siksi, että Pietarin seudun kaupunkirakenne laajenee kiihtyvällä vauhdilla kaupungin hallinnollisen rajan yli Leningradin *oblastin* alueelle (Komitet po gradostroitelstvu... 2003, 26-27; Tynkkynen 2000, 147-148). Pietarin omalla esimerkillä koko seudun maankäytön suunnittelu voitaisiin saada yhteistyön kautta toimivaksi. Leningradin alueen ja Pietarin yhteistyössä on asiantuntijoiden mielestä ollut paljon kitkaa, mikä on konkreettisesti ilmennyt kyvyttömyytenä ratkaista koko seudulle yhteisiä maankäyttökysymyksiä (Berezin 2003a; 2003b; Polištšuk 2003).

Esimerkiksi tällä hetkellä Pietarin kaupungin ja sen rajojen ulkopuolella rakenteilla olevan kehä-

moottoritien vaikutukset seudun maankäyttöön ovat perustavanlaatuisia (Berezin 2003a; Petrovitš 2003). Pietarin kaupunkiin rajautuvien Leningradin alueen hallinnollisten piirien toimivaltaa suunnitella ja päättää omien taajamiensa maankäytöstä on kehämoottoritien ympäristössä rajoitettu federatiivisella poikkeuslailla. Pietarin kaupungin maankäytön suunnittelusta vastaavan yrityksen edustajan (Petrovitš 2003) mukaan itsemääräämisoikeuden rajoituksista huolimatta Leningradin alueen piirit ovat tervehtineet ilolla uutta tietä, joka nostaa kiinteistöjen arvoa ja tuo sen varteen uutta liiketoimintaa, muun muassa varastoja sekä tukkuliikkeitä.

Strateginen ote kaupunkisuunnitteluun

Pietarin edellisen pormestarin Vladimir Jakovlevin kaudella laadittiin laaja strateginen suunnitelma kaupungin kehittämiseksi ja maankäyttökysymysten ratkaisemiseksi (Strategic plan for St.Petersburg 1998, 6-7; Tynkkynen 2000, 145-148), mutta vasta Valentina Matvijenkon astuttua kaupungin johtoon on yleiskaavatyö lähtenyt liikkeelle. Pietarissa käynnistynyt uuden yleiskaavan tekeminen ei kuitenkaan ratkaise kasvavan kaupunkiseudun maankäyttöongelmia. Koko toiminnallisen kaupunkiseudun alueelle olisi saatava Pietarin kaupungin ja Leningradin alueen yhdessä laatima laillisesti sitova maankäyttösuunnitelma (Berezin 2003a; Petrovitš 2003; Tynkkynen 2000, 148). Rakenteellisesti järkevä, toimiva ja erilaisia yhteiskunnallisia ryhmiä tyydyttävä tulevaisuuden aluerakenne voidaan saavuttaa ottamalla seudun suunnitteluun mukaan aluehallintojen ja yritysmaailman lisäksi kansalaisyhteiskunnan edustajia.

Uuden pormestarin mukana Pietarissa vaihtui yhdysvaltalaiseen tyyliin myös merkittävä osa kaupungin keskeisistä virkamiehistä, joten Jakovlevin aikana aloitettu kaupunkistrategian toteuttaminen on ainakin toistaiseksi jäädytetty. Jakovlev piti kaupunkistrategiaa omana luomuksenaan ja käytti sitä poliittisessa pelissä valttikortinaan, jonka tuli osoittaa kuinka paljon kaupungin kehittämisen hyväksi hänen johdolla oli tehty (• iharevitš 2003a). Kau-

punkstrategian laatimisen taustalta löytyy myös muita tarkoituksia kuin yksinomaan pormestarin halu kehittää kaupunkiaan tasa-arvoisesti.

Ensisijaisena tavoitteena strategian taustalla on ollut saada kaupunkiin lisää investointeja sekä restauroida Pietarin kulttuurihistoriallisesti merkittävä keskusta-alue yritystoimintaa kiinnostavaan ja sen toimintaedellytyksiä edistävään kuntoon. Maailmanpankin 31 miljoonan dollarin avustusluontoisen rahoituksen saamisen edellytyksenä oli kaupunkistrategian laatiminen (Karelina 2003; Vahmistrov 2002, 16), joka pohjautui länsimaisiin ideaaleihin yhdysvaltalaisen Kansainvälisen kehitysjärjestön USAID:in toimiessa konsulttina työn alkuvaiheessa (Limonov & iharevitš 2003a, 1; iharevitš 2003b, 253).

Pietarin strategiassa hyödynnettiin runsaasti muun muassa Barcelonan strategisessa suunnittelussa hankittuja kokemuksia, jossa kansalaisyhteiskunnan osallistuminen strategian valmisteluun oli tärkeässä asemassa (iharevitš 2003b, 253). Strategiatyöhön osallistuikin laaja joukko hallinnon ja pietarilaisen yritysmaailman edustajia, mutta osa kansalaisjärjestöjen edustajista jätettiin arvokeskustelun ja tavoitteiden asettamisen ulkopuolelle. Pietarin oli kuitenkin rahoittajien suuntaan esitettävä tavoitteiden mukaisen strategiatyön toteutumista, joten prosessiin osallistuneiden kansalaisjärjestöjen merkitystä korostamalla luotiin kuva vuorovaiikutteisesta suunnittelusta (Tynkkynen 2000, 148).

Pietarin kaupunkistrategian konsulttityönä tehnyt pietarilainen taloustutkimuskeskus Leontief Centre on ollut mukana useiden venäläisten kaupunkien kehitysstrategioiden laatimisessa (Limonov & iharevitš 2003a, 2). Pietarin strategisessa kaupunkisuunnitelmassa hankitut hyvät kokemukset ja etenkin mahdollisuus saada länsimaista rahoitusta (EU:n Tacis-ohjelma, Soroksen rahasto, Euraasian rahasto jne.) strategian laadintaan on johtanut siihen, että tämä metodi on otettu käyttöön osittain tai kokonaisuudessaan noin 200 venäläisessä kaupungissa (Vahmistrov 2002, 17; iharevitš 2003b, 243-244). Erityisesti Karjalan tasavallan kaupungit ovat kunnostautuneet strategisen suunnittelun saralla viimeisten vuosien aikana.

Venäjän strategikaupunkien järjestön *Klub goroda-strategi Rossii:n* 87 kaupungista seitsemän sijaitsee Karjalan tasavallassa (TSP 2003, liite), ja vuonna 2002 listattujen 149 venäläisen strategista suunnittelua kokeilleen tai sen omaksuneen kaupungin joukosta peräti 35 sijaitsee aivan Pietarin läheisyydessä (Leningradin alue) tai muualla Luoteis-Venäjällä (TSP 2002, 76).

Strategisen lähestymistavan omaksuminen kaupunkien suunnittelussa ja kehittämisessä näyttäisi olevan hyvä esimerkki yhden länsimaisen innovaation alueellisesta leviämisestä Venäjälle. Strategisen otteen kehittämistyössään ovat ottaneet asiakseen suuret aluekeskukset eri puolilla Venäjää sekä pienemmät Baltian maiden sekä Suomen ja Norjan rajan lähellä sijaitsevat kaupungit. Yliedustetuina ovat myös Kiinan ja Japanin rajaseutujen kaupungit Venäjän Kaukoidässä. Strategisen suunnittelun metodi on siis noudattanut alueellisesta leviämisestään sekä niin sanotun hierarkkisen että tartuntadiffuusion teoriaa. Hierarkkisessa diffuusiossa innovaation leviäminen tapahtuu ensin suurempien keskusten välillä, kunnes siirtyy pienempiin. Tartuntadiffuusion lailla leviävä innovaatio puolestaan siirtyy innovaation alkupisteen lähistöön, josta se leviää tasaisesti ympäristöönsä (ks. Haggett 2001, 482-483). Tämä ei liene mikään tieteellisesti vallankumouksellinen havainto, sillä on varsin odotettavaa, että läntisistä rahoittajista riippuva strategisen suunnittelun metodi omaksutaan niissä kaupungeissa, joilla on ennestään yhteyksiä ulkomaille ja jotka eri ominaisuuksiensa takia (suuren koon luoma markkinapotentiaali ja läheisyys) ovat ulkomaisten rahoittajien näkökulmasta kiinnostavia.

Strategisen suunnittelun suosioon on länsimaisen ”porkkanan” lisäksi vaikuttanut Venäjän ryhdistäytyvä aluepolitiikka. Myös valtion aluepoliittisten tukien ja investointien saamiseksi alueilla tulee olla yhteistyössä alueen eri toimijoiden kanssa laadittu kehittämisstrategia. Venäjän federaation edellyttämässä alueellisessa kehittämissuunnitelmassa tosin julkishallinnon ja kansalaisyhteiskunnan kommunikatiivisuutta prosessin aikana ei korosteta vastaavalla tavalla kuin länsimaisten rahoit-

tajien ohjeiden mukaisissa strategioissa. Toistaiseksi länsimaisen tuen saaminen on ollut suurempi yllyke strategisen suunnittelun aloittamiselle, sillä federaation aluepoliittiset instrumentit ovat vasta kehitymässä (Granberg 2003).

Länsituuli ja siperialainen henkäys

Strategisen suunnittelun idean omaksuminen venäläisissä kaupungeissa on edennyt nopeassa tahdissa. On vaikea arvioida mikä olisi tilanne, jos läntiset rahoittajat eivät olisi osoittaneet kiinnostusta Venäjän kaupunkien kehittämistä kohtaan. Joitain strategisen suunnittelun piirteitä, kuten järjestelmällinen tulevaisuuden vaihtoehtojen pohtiminen kaupungin johdossa, olisi todennäköisesti otettu käyttöön useissa kaupungeissa ilman läntistä esimerkkiä. Kansalaisyhteiskunnan verrattain heikon aseman sekä asiantuntijakeskeisen suunnitteluperinteen johdosta (Berezin 2003a; Limonov & iharevitš 2003, 7; Maslennikov 2003) laajoja kansanosia koskevaa osallistumista ja vuorovaikutteista hallinnon ja asukkaiden välistä arvokeskustelua venäläisten kaupunkien tulevaisuudesta olisi tuskin aloitettu ilman läntistä vaikutusta ja yllykettä.

Läntisten esimerkkien mukaisesti käynnistetyissä kaupunkistrategioissa nämä arvomaailmaan sidoksissa olevat kysymykset tulivat seurantavaiheessa esille. Leontief-keskuksen johdolla tehty seurantatutkimus 20 strategista suunnittelua käyttäneestä kaupungista osoitti, että paikallispoliitikojen ja -virkamiesten arvomaailma ja suunnittelukäytännöt ovat peräisin byrokraattisesta ja asiantuntijakeskeisestä perinteestä (iharevitš 2003b, 249-250). Lähes kaikissa (95 %) tutkituissa kaupungeissa viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan välinen dialogi oli ollut puutteellista ja – mikä vielä pahempaa – teennäistä. Asukkaille on uskoteltu vuoropuhelun olevan aitoa ja merkityksellistä, vaikka se ei sitä arvioiden mukaan ole ollut.

Muissakin arvioissa on tullut esille, että kaupunkien suunnittelua on usein pyritty johtamaan neuvostoliittolaiseen hierarkkisuutta ja johtajakeskeyttä korostavaan suuntaan, jolloin jopa kaupungin elinkeinoelämän laajamittainen sitouttaminen

yhteisen suunnitelman taakse on ollut vaikeaa (Limonov & iharevitš 2003, 6; iharevitš 2003b, 264). Tämän selittää osaltaan se, että etenkin pienemmissä kaupungeissa poliittiset johtajat ja virkamiehet edustavat vielä Neuvostoliiton aikana koulutuksensa saanutta sukupolvea, jolle yhteiskunnallinen avoimuus ja vuorovaikutteisuus ovat ainakin menetelmällisesti tuntemattomia asioita. Kansalaisia ei yksinkertaisesti osata lähestyä. Hyvänä esimerkkinä tästä käy Komin tasavallan yhden perifeerisimmän piirin johtaja, joka pitää edelleen 1970-luvulla laadittua piirin yleissuunnitelmaa salaisena (Širotov 2003), vaikka se on tulevaisuutta ohjaavana asiakirjana menettänyt täysin merkityksensä.

Läntisten strategista kaupunkisuunnittelua rahoittavien organisaatioiden perimmäisenä tavoitteena on ollut taata investoituille rahoille mahdollisimman hyvä tuotto ja turvata tulevien (läntisten) investointien kannattavuus. Rahoittajien mielestä tämä mahdollistetaan sillä, että venäläisten kaupunkien vakautta pyritään tukemaan ja muodostamaan niiden toimintaympäristöistä ainakin lyhyellä aikavälillä ennustettavia (iharevitš 2003b, 243-245). Mitä laajempi yhteiskunnallinen kannatus hankkeilla on, sitä varmempaa on niiden toteuttaminen onnistuneesti. Tarkasteltaessa kriittisesti rahoittajien tarkoitusperiä herää epäily, että puhtaasti taloudellisia intressejä palvelevaa tavoitetta (investointien kannattavuuden takaava vakaus) edistetään tukemalla demokraattista tavoitetta aktiivisesta kansalaisyhteiskunnasta.

Pietarin strategisesta kaupunkisuunnitelmasta saadut kokemukset näyttäisivät kuitenkin strategian laadinnassa mukana olleen ja arvion sen edistymisestä tehneen Leontief-keskuksen mukaan olevan puutteistaan huolimatta demokraattisempaa kaupunkisuunnittelua edistäviä (iharevitš 2003b, 265; Vahmistrov 2002, 17). Kansalaisjärjestöt ovat kritisoineet strategiatyön muistuttaneen ”ohjailtua demokratiaa” (Tynkkynen 2000, 148), ja työssä mukana olleet konsultitkin ovat myöntäneet lopputuloksen olleen pikemmin suuri toiveiden tynnyri kuin käytännössä jokaista kohtaa myöten toteutettava, sitova asiakirja (Karelina 2003). Tästä huolimatta sitä voi pitää hyvänä ensiaskeleena kohti

kestävää kaupunkikulttuuria. Strategiatyö on avannut päättäjien silmät kaupunkisuunnittelun moninaisille ongelmille ja niiden ratkaisumahdollisuuksille, mutta myös ensimmäistä kertaa päästänyt kansalaisyhteiskunnan niihin kabinetteihin, joissa suurpääomaa edustavat ovat taitavasti lobanneet jo kohta 15 vuotta (• iharevitš 2003b, 265).

Mistä seuraavaksi tuulee venäläisessä kaupunkisuunnittelussa? Ollaanko omaksumassa länsimaisesta ihanteesta kumpuavaa demokraattista, avoimuuteen perustuvaa paikallista päätöksentekoa vai ajautumassa entistä syvempään harvainvaltaan? Vastaaminen tähän kysymykseen on erittäin vaikeaa, sillä molempien tendenssien vahvistumisesta on olemassa viitteitä tämän päivän Venäjällä (Maslennikov 2003; • iharevitš 2003b, 265; Pavlov

2003, 3; ks. myös Ruble 1995, 131). Mikäli paikallisdemokratia saa jalansijaa jatkossa, silloin myös pietarilaisten kansalaisjärjestöjen ehdottama kestävän kehityksen tavoitteen liittäminen kaikkiin suunnitteluaiheisiin (ks. Tynkkynen 2000, 148) tulee ennen pitkää toteutumaan. Myös federatiivinen lainsäädännöllinen pohja demokraattiselle alue-suunnittelulle on ollut olemassa jo vuodesta 1998 (ks. GKRF 2004), jota uudempi ympäristölainsäädäntö tukee (ks. Makovik 2003, 311). Siperialaisen Novosibirskin miljoonakaupungin strategisessa suunnitelmassa kestävä kehitys on päätyntä jo otsikkoon asti (Strategitšeski... 2004), joten uskallan väittää, että tasa-arvoa ja yhteistä hyvää kunnioitettava venäläinen kaupunkipolitiikka on jatkossa muutakin kuin pelkkä utopia.

Viitteet

¹ Libertarismilla tarkoitin etenkin 1980-luvulla Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa vallinnutta yhteiskuntapoliittista suuntausta, joka tunnetaan myös konservatismina tai oikeistolaisuutena. Libertaristisissa maissa taloudellisesti vahvoilla

korporaatioilla, etenkin kehittäjä- ja rakennusyrityksillä, *developpereilla* on aluesuunnittelun yhtenä osapuolena ja toimijana virallisesti tunnustettu asema.

Kirjallisuus

Berezin, Mihail P. (2003b), Tšto nu•no Peterburgu, Spasat sebja ili be•at prigorody? – *Delo - analitičeski je•enedelnik*, 8.12.2003. Sankt-Peterburg.

Chant, Colin (1999), Cities in Russia. – *European Cities & Technology. Industrial to post-industrial city*. Eds. David Goodman & Colin Chant. New York: Routledge, 301-327.

GKRF (2004) = *Gradostroitelny kodeks Rossijskoi Federatsii*. Ofitsialny tekst, deistvujuštšaja redaktsija. Moskva: Ekzamen

Haggett, Peter (2001), *Geography. A Global Synthesis*. Harlow: Pearson Education Ltd.

Komitet po gradostroitelstvu i arhitekture (2003), *Atlas. Sankt-Peterburg. Gradostroitel'naja situatsija 2003*. Administratsija Sankt-Peterburga, ZAO Peterburgski NIPIgrad.

Lappo, Georgi M. (1997), *Geografija gorodov*. Moskva: VLADOS.

Lein, James K. (2003), *Integrated Environmental Planning*. Oxford: Blackwell Publishing.

Limonov, Leonid & Boris •iharevitš (2003), *Strategic planning in St. Petersburg (Russia)*. Leontief Centre, St. Petersburg. (Julkaisematon artikkeli, 7s.)

Makovik, Rudolf S. (2003), *Zemelnoe pravo. Ekologičeskoe pravo. Konspekt utšjobnyh kursov*, 2-e izdanie. Moskva: TON – Profobrazovanie.

Ostergren, David & Peter Jacques (2002), A Political Economy of Russian Nature Conservation policy: Why Scientists have Taken a Back Seat. – *Global Environmental Politics* 2:4. Massachusetts Institute of Technology, 102-124.

Pavlov, Nikolai (2003), Peterbur•tsy mogut vlijat na gradostroitelny protsess. – *Konser•. Je•enedelnaja analitičeskaja gazeta o •ilištšnyh problemah*, 12, 3. (15.12.2003). Sankt-Peterburg.

Ruble, Blair A. (1995), *Money Sings: The changing politics of urban space in post-Soviet Yaroslavl*. Woodrow Wilson Center Series. New York: Cambridge University Press.

- Shaw, Denis J.B. (1999), *Russia in the Modern World. A new geography*. Oxford: Blackwell.
- Selman, Paul (1999), Three decades of environmental planning: what have we really learned? – *Planning Sustainability*. Eds. Michael Kenny & James Meadowcroft. London: Routledge, 148-174.
- Strategic plan for St. Petersburg* (1998), The Leontief Center (International Center for Social and Economic Research), St. Petersburg.
- Strategišeski plan ustoišivogo razvitija goroda Novosibirsk (2004). <http://strateg.novosibirsk.ru> 21.1.2004.
- TSP (2002) = *Territorialnoje strategišeskoe planirovanie. Pervye uroki Rossijskoi praktiki. Vypusk no 2*. Sankt-Peterburg: Leontjevski tsentr.
- TSP (2003) = *Territorialnoje strategišeskoe planirovanie. Kak razrabotat strategišeski plan. Vypusk no 3*. Sankt-Peterburg: Leontjevski tsentr.
- Tynkkynen, Veli-Pekka (2000), Pietarin kaupunkiseudun ja Karjalan kannaksen ympäristösuunnittelukysymyksiä. – *Terra* 112:3, 141-154.
- Vahmistrov, A. A. (2002), Pjat let strategišeskogo planirovanija v Sankt-Peterburge. – *Territorialnoje strategišeskoe planirovanie. Pervye uroki Rossijskoi praktiki. Vypusk no 2*. Sankt-Peterburg: Leontjevski tsentr, 16-17.
- iharevitš, Boris S. (2003b), Strategišeskoe planirovanie v gorodah Rossii. – *Territorialnoje strategišeskoe planirovanie pri perehode k rynočnoj ekonomike: opyt gorodov Rossii*. Red. S. A. Vasiljev. Sankt-Peterburg: MTSSEI ”Leontjevski tsentr”.

Haastattelut

- Berezin, Mihail P. (2003a). Freelance-arkkitehti ja kaupunkisuunnittelija. Haastattelu Pietarissa 10.12.2003.
- Granberg, Aleksander G. (2003). Johtaja, SOPS (Valtiollinen tuotannontutkimusinstituutti); Venäjän tiedeakatemian presidiumin jäsen. Haastattelu Joensuussa 3.9.2003.
- Karelina, Irina A. (2003). Presidentti, Leontief Centre (Kansainvälinen sosiaali- ja taloustutkimuskeskus). Haastattelu Pietarissa 9.12.2003.
- Maslennikov, Nikita I. (2003). Arkkitehtuurin professori, Pietarin kauppakorkeakoulu (Valtion yliopisto). Haastattelu Pietarissa 12.12.2003.
- Petrovitš, Mihail L. (2003). Toimistopäällikkö, kaupunkisuunnitteluyritys ”ZAO Peterburgski NIPiGrad”. Haastattelu Pietarissa 15.12.2003.
- Polištšuk, Viktor E. (2003). Varajohtaja, Pietarin kaupunkisuunnittelu- ja arkkitehtuurikomitea. Haastattelu Pietarissa 17.12. 2003.
- Širotov, Vitali V. (2003). Johtaja, Troitsko-Peštorskin piiri, Komin tasavalta. Haastattelu Troitsko-Peštorskissa 26.4.2003.
- iharevitš, Boris S. (2003a). Varajohtaja, Leontief Centre (Kansainvälinen sosiaali- ja taloustutkimuskeskus). Haastattelu Pietarissa 18.12. 2003.